

הסכם שלום מותנה

ד"ר בועז גנור

מתבסס על מאמר שפורסם לראשונה ב-Ynet.

הזמן פועל לרעתנו. לרעת כולנו. לרעת ישראל, לרעת הפלסטינים, לרעת המשטרים הערביים המתונים, לרעת ארה"ב. התהליכים הגאו-פוליטיים המתרחשים בעולם המוסלמי ככלל ובמזרח-התיכון בפרט והמואצים בעשור האחרון, מובילים באופן דטרמיניסטי לעימות חזיתי בין שני צירים של מדינות המייצגים השקפות עולם ומערכי אינטרסים נוגדים: הציר האיראני - החותר לקדם את האינטרסים והיעדים האסלמיים-רדיקאליים של איראן. ציר זה כולל את לבנון, סוריה, ובעתיד ככל הנראה יכלול גם חלקים מעיראק וייתכן אף תורכיה. מול הציר הפרגמאטי הכולל את מדינות ערב המתונות - מצרים, ירדן, חלק ממדינות המפרץ, ובשנים האחרונות, כך נראה, גם את ערב הסעודית.

הזמן פועל לרעת הציר הפרגמאטי בשל מספר סיבות ותהליכים סינרגטיים: החל מחיזוק ההגמוניה האיראנית במזרח-התיכון - תהליך של רכישת לבבות שהחל עם מהפכת חומייני בסוף שנות השבעים ואשר נקבע כאבן יסוד של מדיניות החוץ האיראנית החותרת ל"ייצוא המהפכה" לקהילות ולעמים אסלאמיים ברחבי העולם. האיראנים השקיעו בתהליך זה במשך השנים סכומי עתק של פטרו דולרים. עבור להתעצמות צבאית של איראן - התעצמות שאמורה להגיע לשיאה בעוד שנים אחדות, עם השגת היכולת הגרעינית האיראנית. וכלה בתהליכי הזדקנות של המנהיגים הערביים בחלק ממדינות הציר הפרגמאטי - תהליכים המלווים במגמה של רדיקליזציה אסלמיסטית בקרב קהלים נרחבים במדינות אלה ואשר יחדיו מביאים לניכור גדל והולך של אזרחים רבים מהשלטון במדינותיהם. אולם מעל לכל, הזמן פועל לרעת הציר הפרגמאטי בשל היעדר מנהיגות שמסוגלת להוביל את מדינות הציר, מנהיגות הנחושה לנצח בעימות עם הציר האיראני. תפקיד זה היה צריך להיות באופן טבעי מוטל לפתחה של ארה"ב, אולם הנשיא אובמה בניגוד לקודמיו, אינו מעוניין או שאינו מסוגל לקחת מטלה זו על עצמו.

שני תהליכים אלה של התחזקות הציר האיראני והיחלשותו של הציר הפרגמאטי מתרחשים במקביל בשנים האחרונות ויוצרים מצב של "סכום אפס" שבו העוצמות המתווספות לצד אחד מחלישות באותה העת את הצד השני.

בתוך תהליך מורכב ומסוכן זה מוצאת גם הזירה הפלסטינית את עצמה נקרעת בין שני הצירים: תנועת החמאס והארגונים הפלסטיניים האסלמיסטיים, בחרו זה מכבר לחסות בצל הפטרון האיראני. האיראנים מצידם, בתיווך חזבאללה, רואים בחמאס נכס אסטרטגי המעניק להם דריסת רגל גדלה והולכת בזירה הפלסטינית והמאפשר להם לשמר חזית מאבק חשובה מול ישראל ומול המשטרים הערביים הפרגמאטיים. החמאס בוחרת ליהנות מהסיוע המאסיבי שהיא מקבלת מאיראן ולהעלים עין מההבדלים הדתיים בינה כתנועה סונית ובין פטרוניה השיעיים. מצד שני, הרשות הפלסטינית בהנהגתם של אבו מאזן וסאלם פיאד מזוהה עם מדינות הציר הפרגמאטי. כך גם הרשות מוצאת עצמה חרדה מהתחזקותם של איראן והמריונטות שלה בזירה הפלסטינית והמזרח תיכונית.

ישראל, מטבע הדברים, נמצאת בזהות אינטרסים עם מדינות הציר הפרגמאטי וחולקת עם מדינות אלה את החתירה לעצור את התחזקות הציר האיראני. הזמן פועל לרעתה של ישראל ממש כשם שהוא פועל לרעת הציר הפרגמאטי כולו ואולי אף יותר מכך. בניגוד לעבר, גם הסטטוס קוו פועל לרעתה של ישראל - "תכנית פיאד" שנועדה להכין את התשתית למדינה הפלסטינית העתידית עומדת להתמשש השנה. הרשות הקימה בשנים האחרונות, בסיוע של מדינות אירופה וארה"ב ובסיוע עקיף של ישראל עצמה, מסגרות שלטוניות, תעשייה וכלכלה מתפקדת כמו גם מערכת ביטחונית יעילה אשר יצרו למעשה מציאות חדשה בגדה המערבית. אבו מאזן פתח בשבועות האחרונים במסע מוצלח של השגת הכרה בינלאומית לקיומה של מדינה פלסטינית, וישראל שלא מצליחה לעצור את המגמה המסוכנת הזו, ומתמודדת במקביל עם גל צונאמי המערער על הלגיטימיות שלה עצמה. הזמן כאמור לא פועל לטובתה של ישראל. גם השקט הביטחוני היחסי הנובע מהפסקת פיגועי הטרור הינו שקט שיקרי. הוא אמנם משקף יכולת מודיעינית ומבצעית טובה יותר של ישראל, כמו גם שיפור ביכולות המבצעיות של הרשות הפלסטינית עצמה, אולם הוא מצביע במקביל על העדר מוטיבציה (בוודאי מצד הרשות אולם גם מצד חמאס) לבצע בתקופה זו פיגועי טרור וירי טילים. השקט המתעתע הזה דומה לשיבה על חבית חומר נפץ. החמאס וחזבאללה בסיוע איראן וסוריה מתעצמים מידי יום ומעשירים את ארסנל הנשק שלהם ביכולות צבאיות שלא היו להם בעבר. ידם של שלוחיה של איראן נמצאת על ההדק ובעת שיחפצו בכך הם עלולים לדרדר את האזור כולו לעימות צבאי עקוב מדם.

צורך השעה הינו לחזק בשלב הזה את הגורמים הפרגמאטיים במזרח-התיכון ככלל ובזירה הפלסטינית בפרט. השגת הסדר בין הפלסטינים לישראל הינו צורך עליון וחוליה חיונית לחיזוקו של ציר זה. אולם, חלון ההזדמנויות הולך ונסגר. תהליכי ההקצנה הדתית, ההסלמה האידאולוגית, ההתחמשות הצבאית, השינויים המשטריים, המשבר הדורי, הניכור הפוליטי, השנאה והייאוש, כל אלה מביאים בברור לתוצאה אחת - אטימה מוחלטת של חלון זה.

נשאלת השאלה האם חלון ההזדמנויות בכלל קיים? האם ניתן להביא לסיומו של סכסוך בין מאה שנים עקוב מדם בין הפלסטינים והיהודים בחבל ארץ זה? האם יש לישראל פרטנר פלסטיני אמיתי המעוניין ויכול להביא לסיום הסכסוך?

עד לפרסום ברשת אל-גיזירה של המסמכים הפלסטיניים המגלים את סודות המשא ומתן בין ממשלת אולמרט לאבו מאזן, אפשר היה להעריך כי המרחק בין העמדות הפלסטיניות לעמדות של ישראל אינו גדול. לאחר פרסום המסמכים ניתן לומר זאת בוודאות. על בסיס העמדות הפלסטיניות המוצגות במסמכים אלה, ככל שהם אותנטיים, אפשר לקבוע כי מנהיג ישראלי החותר בכנות וברצינות להשגת הסכם שלום עם הפלסטינים יכול כיום לגשר על הפערים ולהגיע להסכמה היסטורית. עד פרסום המסמכים היה ברור כי רוב הבעיות הטריטוריאליות בין הישראלים לרשות הפלסטינית נפתרו ונשארו למעשה שלוש בעיות ליבה: זכות השיבה של הפלסטינים, מעמד ירושלים והזהות היהודית של מדינת ישראל. סביר היה להניח כי משא ומתן יצירתי וכנה יכול להביא לצמצום הפערים בבעיות הליבה. אולם המסמכים גילו כי המציאות עולה על כל דמיון וכי למעשה גם בסוגיות ליבה אלה הצדדים קרובים מתמיד. אם כן, מדוע הישראלים והפלסטינים לא מצליחים לעשות את הצעד הנוסף הנדרש ולהגיע להסכם בר קיימא? משום ששני הצדדים חוששים שלא יצליחו להעביר את ההסכם בקרב העם שלהם. הם חוששים שלא יצליחו לעמוד בהתחייבויות שלהם, שיוקעו על-ידי בני עמם כבוגדים ואולי אף ישלמו בחייהם על כך. הבעיה אם כן הינה פחות בתוכן של ההסכם שהמתווה שלו די ברור ויותר בעטיפה או ביכולת השיווק של ההסכם בקרב שני העמים - הפלסטיני והישראלי. יש לזכור בהקשר זה כי שני המנהיגים שניהלו את המשא ומתן בזמנו - אבו מאזן ואהוד אולמרט - לא נהנו באותה עת מתמיכה רבה של ציבור הבוחרים שלהם.

על מנת שהמנהיגים הפלסטינים והישראלים יעשו את הצעד הנוסף הנדרש כדי להשיג הסכם, יש לבנות פרוצדורה שתשחרר אותם מהמורא שלהם מפני קיצונים בני עמם. על פניו, נראה כי הפרוצדורה היעילה ביותר הינה - השגת הסכם מותנה - קיום משא ומתן מרתוני במטרה לגשר על המחלוקות ולהגיע להסכמה על הנושאים שנשארו בלתי פתורים. ההסכם שיושג ייחתם בראשי תיבות ולא ייחשב כהסכם מחייב עד שלא יאושר על-ידי שני העמים במשאל עם. טרם הבאתו של ההסכם למשאלי העם, הוא יזכה לתמיכת מדינות הציר הפרגמאטי, הקהילה הבינלאומית וארה"ב. אלה יתחייבו לקחת חלק ולתרום ליישום ההסכם אם וכאשר יאושר במשאלי העם.

הסכם מותנה הוא לפיכך הפתרון היעיל ואולי היחיד הישים כעת בשלב הרגיש והמסוכן בו נמצא המזרח-התיכון. על הקברניטים הישראלים לחתור להשגה מהירה של הסכם מותנה ולהכיר בכך כי דווקא כעת יש הזדמנות היסטורית לסיים את הסכסוך אולם שעון החול אוזל והמשך הסטטוס קוו מסוכן לישראל.